

RAIMO VÄYRYNEN, *Militarization, Conflict Behavior and Interaction. Three Ways of Analyzing the Cold War.* Akad. avh.; **Tampere Peace Research Institute, Research Reports**, No. 3, 1973, 239 s.

Den internationella politiken har blivit ett allt populärare forskningsfält i inhemsk statskunskap. Det riktiga i detta omdöme torde med önskvärd tydlighet framgå vid en genombläddring av bibliografier över litteraturen på området. Konstaterandet äger emellertid inte allmängiltighet. Inom vår statsvetenskapliga dissertationslitteratur har den internationella politiken fått nöja sig med en bakgrundsposition. Om jag räknat rätt har till dags dato (mars 1973) 38 till ämnesområdet statskunskap hörande avhandlingar framlagts i vårt land och av dessa kan endast 4 sägas ostridigt falla inom den internationella politikens fält. Raimo Väyryns doktorsarbete är det sista tillskottet till denna lilla skara och ett mycket välkommet sådant. Avhandlingen är dessutom i ett avseende unik: den är den första som kan hänföras till den rena freds- och konfliktsforskningens område och i denna mening är det då fråga om ett pionjärarbete och om en milstolpe i vår vetenskapliga litteratur.

Författaren redovisar den normativa målsättningen att frambringa sådan kunskap som kan främja strävandena att åstadkomma ett fredssystem för Europa. En dylik kunskap anser han sig kunna utvinna ur ett studium av det kalla kriget, ett studium som utgår från grundelementen militarisering, konfliktagerande och interaktion. Att Väyrynen inte explicit redogör för de kopplingar han anser föreligga mellan element, forskningsobjekt och målsättning är på något sätt symptomatiskt: de anmärkningar som kan göras mot hans arbete avser i inte ringa grad en brist på stringens. Om undersökningens grundelement kan sålunda sägas att de inte utgör lika tungt vägande enheter i författarens föreställningsvärld. Framställningen har fått en märkbar slagsida genom att militariseringen getts en dominerande roll, medan i synnerhet interaktionsfenomenet har ställts på undantag. Även en annan typ av slagsida förekommer: framställningen är USA-centrerad. Detta har

sin givna förklaring i de svårigheter som uppstår med källmaterialet för Sovjetunionens del i undersökningar av denna typ. Emellertid kvarstår faktum: analysen har fått en bestämd inriktning och detta kan inte undgå att få konsekvenser för den typ av slutsatser som kan dras. Till detta kan man givetvis säga att det kalla kriget är ett fenomen som inte lämpar sig för generaliseringar, å andra sidan blir förklarandet av militariseringen de facto en av författarens huvuduppgifter och kring detta begrepp bör man rimligtvis kunna generalisera.

Bristen på stringens kommer även till uttryck i en viss ojämnhet. Det finns i Väyryns bok alldeles briljant skrivna partier — och det bör sägas att denna karaktäristik gäller avhandlingens centrala delar. Där finns emellertid även tämligen halvfärdiga avsnitt — jag tänker närmast på kapitlen 6—7 som behandlar konfliktagerande och interaktion. Dessa element har då fått en bakgrundsposition inte bara i kvantitativ utan även i kvalitativ mening. Det är t.ex. betecknande att förteckningen över tillgripna variabler utelämnar de som hänför sig till interaktionsbegreppet; dessa presenteras i stället mer i förbigående i den löpande texten. Ojämheter återfinnes även i bokens teoretiska avsnitt. Författaren besitter nämligen en beläsenhet av alldeles ovanliga mått och har enligt min mening fallit offer för frestelsen att överdokumentera denna sin litteraturkännedom. Framställningen centreras nu på flera ställen kring utförliga referat och diskussioner av andra författares uppfattningar och det är inte alltid lätt att se hur dessa i och för sig välskrivna avsnitt är ägnade att föra analysen framåt. Ett avsnitt om olika tankekolours sätt att se på det kalla krigets uppkomst utgör ett gott exempel (kap. 6.2). Jag tvekar inte att beteckna detta avsnitt som en i och för sig mästerlig prestation, å andra sidan tvekar jag inte heller att beteckna det som tämligen onödigt och omotiverat i det sammanhang det är fråga om.

Emellertid är det att göra författaren orättvisa att inte betrakta hans ovan påtalade fallenhet för teoretiska utläggningar även ur en annan synvinkel. Det är ju här fråga om ett lärdomsprov och i ett sådant kan

demonstrerandet av en bred beläsenhet inte gärna läggas skribenten tungt till last. Antecknas bör att denna beläsenhet inte sträcker sig endast över den internationella politikens och fredsforskningens teoretiska och substantiella fält, Väyrynen är även väl inkommen i metodiska och rent tekniska spörsmål. Avhandlingens metodkapitel förtjänar sålunda ett erkännansomt omnämnande: framställningen är här föredömligt koncis och koncentrerad. Det är en hel rad kinkiga avgöranden Väyrynen ställts inför — han har bl.a. varit tvungen att lösa problem som sammanhänger med tidsvariabeln och med att felände data koncentreras till några få variabler — men han har kunnat bemötra dessa svårigheter. Undersökningens tekniska utförande kan inte kritiseras. På sin höjd kan man säga att det kanske hade varit av ett visst intresse om författaren hade experimenterat med »lags» omfattande längre perioder än ett år.

Väyrynen utnyttjar faktoranalys som en dataprocesserande teknik, medan materialets djupare analytiska behandling främst sker genom på dessa faktoranalyser baserade korrelationsuträkningar. Detta finner Väyrynen inte stå i strid med ett antipositivistiskt betraktelsesätt — »quantitative techniques and antipositivism are not necessarily inversely related to each other», framhåller han. (Parentetiskt kan inskjutas att Väyrynen förefaller betrakta cybernetiken som ett antipositivistiskt fenomen. Lika gärna kunde man säga att cybernetik är ett steg mot metodisk monism och följaktligen även ett steg i positivistisk riktning). På en direkt fråga vid disputationstillfället svarade författaren att han inte är beredd att klart markera sin hemort i vare sig ett positivistiskt eller ett antipositivistiskt tankeläger. Detta svar länder enligt min uppfattning honom till heder och kan också tjäna som en vägvisare för hur man inom samhällsvetenskaperna borde förhålla sig till det ofta onödigt infekterade meningsutbytet kring dessa och liknande problem. Konkret kommer denna »dualism» till uttryck i att författaren i sin avhandling på ett ganska spännande sätt manövrerar med olika förklaringsmodeller. Kausalförklarandet är visserligen den dominerande infallsvinkeln. Emellertid visar de sig vid flera tillfällen

att denna förklaringsmodell inte är tillfyllest och inte utmynnar i resultat som på psykologiska grunder är tillfredsställande. Väyrynen tillgriper därför även såväl genetiska som teleologiska förklaringsmodeller — de förra främst i en analys av det kalla krigets initiatoraspekter, de senare främst i en fallstudie av den s.k. militär-industriella koalitionen (»military-industrial complex») i USA — och lyckas härigenom utvinna sådan kunskap som annars hade blivit förborgad. Att författaren inte klart redogör för de kriterier som dirigerat ovanstående val är ett litet minus som emellertid väger lätt mot det faktum att han insett att metodologisk flexibilitet är en tillgång.

Variabelvalen går tillbaka på undersökningens tre grundelement. Validitetsfrågan blir här givetvis av en avgörande betydelse. Såvitt jag kan se har författaren emellertid presterat sunda lösningar och det förtjänar framhållas att Väyrynen i allmänhet iakttar en sympatisk försiktighet i de resonemang han utvecklar kring sina resultat. Likaså bör framhållas att Väyrynen är nogsamt medveten om den föreliggande validitetsproblematiken och utförligt diskuterar den i olika sammanhang. Han gör sålunda inte okritiskt bruk av den i fredsforskningssammanhang så centrala MEX-variabeln (»military expenditures») utan beaktar att denna kan variera på grund av orsaker som inte i och för sig avspeglar militariseringssträvanden (jag tänker här på sådana omständigheter som budgettekniska omställningar och förskjutningar i den militära personalens lönenivå). Detta beaktande sker då så att författaren opererar med olika versioner och nyanseringar av huvudvariabeln och det är bara att beklaga att denna fördelning på grund av materialsvårigheter inte kunnat konsekvent genomföras för Sovjetunionens del. En kritisk synpunkt kan man anlägga på Väyrynens variabeldiskussion: han borde utförligare ha penetrerat frågan i vilken utsträckning priserna och produktionsvolymerna för s.k. strategiska metaller fluktuerar till följd av andra omständigheter än sådana som har en direkt anknytning till vapenindustrins behov.

Väyrynens analys frambringar en hel räckta delresultat som är ägnade att styrka undersökningens huvudkonklusion: militariseringen

har under senare tid kommit att inta en alltmer »autonom» ställning. Den kan ej längre lika väl som tidigare förklaras med motpartens militariseringssträvanden (action-reaction processer) eller med stormakternas strävan till paritet på område; den har i stället tenderat att frigöra sig från dessa faktorer. I själva verket har — för att använda författarens eget uttryck — ett slags »förklaringsvacuum» inträtt i slutet av 1960-talet och detta tomrum har interna krafter tenderat att fylla ut. I synnerhet har den militär-industriella koalitionen kommit att spela en alltmer central roll.

Till detta kommer ett resultat som i och för sig nästan har en sensationell klang; det framgår att relationen mellan militarisering och konfliktagerande snarast är av negativ karaktär. Detta innebär m.a.o. att militariseringen är som störst under och efter perioder av relativt lugn, medan en skärpt internationell atmosfär inverkar dämpande på militariseringsnivån. Resultatet går stick i stäv mot det traditionella tänkandet kring dessa problem — det vanliga är väl att man föreställer sig militariseringen som ett upphov till konfliktagerande och vice versa — men såvitt jag kan se håller det för en närmare granskning. Anknytningen till vad som ovan sades om militariseringens »autonoma» position ligger i att de krafter av intern natur som ser en militarisering vara målbefrämjande har ett större spelrum i tider då deras agerande inte står i centrum för det allmänna intresset. Ovanstående bild bör ännu kompletteras med iakttagelsen att militarisering och konciliant stormaktsuppträdande (sistnämnda begrepp har kunnat operationaliseras genom en indexkonstruktion) är skilda fenomen mellan vilka samvariation inte föreligger. På det hela taget är det då berättigat att säga att man kan urskilja två skilda världar i öst—västsystemet. Å ena sidan finner vi en värld som kännetecknas av nedgång i ekonomisk bipolarisering och konfliktagerande, å andra sidan en värld som kännetecknas av en i såväl kvantitativt som kvalitativt avseende stegrad militarisering. Den enda rimliga förklaringen till detta är den ovan antydda: det är fråga om fenomen som har olika bakgrund och olika upprinnelsekällor.

I ett sammanfattande, normativt upplagt slutkapitel söker Väyrynen koppla dessa resultat till sin övergripande målsättning. Kapitlet har många goda sidor. Det bjuder på intressanta resonemang och författaren demonstrerar än en gång sin breda litteraturkännedom och sin förmåga att penetrera debattmaterial. Dessutom förmedlar kapitlet ett intryck av inlevelse och uppriktigt känsla — inte alldeles oviktiga attribut för en fredsforskare. Mot framställningen kan man anföra att den sist och slutligen ändå blir tämligen resonemangs-betonad och att författaren har tydliga svårigheter att konkretisera sin text. Hans första explicita åtgärdsrekommendation blir att de faktorer som föranleder militarisering måste ställas under kontroll. (I förbigående kan noteras att Väyrynen inte är någon SALT-entusiast, och riktigt så: dessa överenskomelser har inte förmått hindra kvalitativa framsteg inom vapensystemet). Mycket längre än så kommer han emellertid inte.

Som vi tidigare noterade kan militariseringen numera främst förklaras med sådana interna faktorer som den militär-industriella koalitionen. Följdriktigt vore då att dessa skulle bli föremål för kontroll. Väyrynen nämner här två alternativa breda strategier för en verksamhet som kunde undergräva dessa koalitioner existens: å ena sidan en socialdemokratiskt färgad reformistisk strategi, å andra sidan en revolutionär kommunistisk strategi. Här bemäktigas läsaren av en oemotståndlig lust att fråga vilkendera strategin som är bättre lämpad för en kontroll av militariseringen i Sovjetunionen. Frågan är naturligtvis retorisk. Den pekar emellertid på en punkt som vi redan varit inne på i denna anmälan: resultatens generella räckvidd. Det är nämligen endast för USA:s del som den militär-industriella koalitionen underkastats en ingående empirisk granskning. Att USA spelar en viktig roll i ett fredssystem för Europa kan naturligtvis ingen bestrida. Ett av Väyrynens resultat går sålunda ut på att militärutgifterna för medlemsstaterna i de militära blocken samvarierar med den blockledande statens utgifter en tendens som är särskilt märkbar inom NATO. Man kommer här att tänka på sådana faktorer som samproduktion av teknologiskt avancerade vapensystem och

spridningsmekanismer i de ekonomiska systemens sätt att fungera. Ändå: det finns väl i Europa militariseringsformer som inte är USA-initierade och som borde beröras i en diskussion av framtida fredsperspektiv.

D a g A n c k a r